

УДК 811.161. 2(075.8)

О.А. Левківська,

викладач

(Житомирський державний університет)

ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається використання текстів українських народних пісень на заняттях із сучасної української мови.

Духовний світ особистості не може існувати поза духовним життям суспільства, основою якого є національна ментальність. Спільна для всього народу, вона дає змогу об'єднати його інтелектуальний потенціал для подальшого розвитку культури.

Найважливішою громадянською рисою особистості є національна свідомість, любов до рідної землі, до свого народу. До його духовних цінностей, які найповніше розкрились у різних фольклорних жанрах.

Найяскравіше життя українського народу представлене в піснях, про що ще в 1827 році писав М. Максимович: "... вони мають безсумнівну гідність, і між піснями племен слов'янських займають одне з перших місць... У цьому відношенні навряд чи якась країна може називатись такою пісенною, як Малоросія: там кожна пора року, кожне заняття в сільському побуті й житті сімейному супроводжуються особливими піснями" [1: 7, 13].

Український народ протягом століть жив у неволі, а проте не втратив своєї національності – своєї мови, звичаїв, світогляду, гідності. У цьому велику роль відіграла й відіграє народна пісня.

"З усіх видів української культури пісня завоювала найбільшу популярність у народів світу і є найвагомішим внеском нашої нації у міжнародну духовну скарбницю, що одностайно ствердила зарубіжна громадськість", - відзначає Г. Нудьга, аналізуючи вислови музикантів, мовознавців, фольклористів і політиків про пісенну творчість нашого народу [2: 133].

У музичному відношенні українська пісня надзвичайно мелодійна. Це світ оригінальної і мальовничої музики. Важко відповісти на запитання, що більше привертає увагу – мелодія чи поетика українських пісень. Неповторність виявляється і в музиці, і в слові, все разом створює особливий, оригінальний стиль. П. Чайковський із цього приводу писав: "Є щасливо обдаровані природою... і щасливо обдаровані народи. Я бачив такий народ, народ-музикант, - це українці" [2: 93].

У пісні музика поєднується зі словом. Поетичне слово діє на свідомість людини, викликає в неї думки, уявлення. Музика впливає на почуття, створюючи відповідний настрій. Якщо мелодія і слово об'єднуються в пісні, вони охоплюють всю людину, її розумову й емоційну сферу діяльності. Особливо великий вплив на духовність особистості мала народна пісня. Вона супроводжувала людину від народження й до кінця життя. Народна пісня зв'язує нас із минулими поколіннями, які колись закликали весну, жали жито, щедрували, чумакували, йшли на бій із ворогами, плакали й жартували; у ній відбиті всі вияви існування української нації: релігійні вірування та звичаї, погляди на мораль, ставлення до природи, прагнення до волі.

Видатний український педагог Г. Ващенко відзначив: "Українська народна пісня чи не найяскравіше за всі види усної народної творчості здатна передавати специфіку свідомості, художнього мислення, поглядів на виховання своїх творців і носіїв. Це одна з багатьох причин, яка зумовлює необхідність глибокого вивчення української пісенності як засобу національного виховання" [3: 217]. І там же: "Народна пісня є одним з наймогутніших чинників у вихованні національної свідомості нашого народу" [3: 222].

Виходячи з вищесказаного, видається доцільним використання народної пісні на заняттях із сучасної української мови. Викладання лінгвістичного матеріалу включатиме елементи інтегрованого навчання з курсом народознавства.

Наведемо приклади використання народної пісні при вивченні "Фонетика" для студентів педагогічного факультету.

На вступному занятті для висвітлення питання "Територіальні діалекти української мови" можна запропонувати прослухати магнітофонні записи українських пісень у виконанні мешканців або фольклорних колективів певних територій.

Завдання:

1. До якого діалекту української мови належить запропонований запис?
2. Визначіть фонетичні, морфологічні, лексичні особливості діалекту.

Ой, ходіть сон коло окон,
А дрімота коло плота.
Питаєца сон дрімоти:
- Де ми будом ночоваті ?
- Ми там будом ночоваті,
Де хатінка теплесенька,
Де дітінка малесенька.
Там ми будом ночоваті
І дітінку колахаті.
Ой, люленькі-люлі,
Ой, люленькі-люлі.

Колискова пісня "Ходіть сон" записана в с. Листвин Овруцького району.

При вивченні голосних та приголосних звуків для їх характеристики та виділення з мовленнєвого потоку викладач має широкі можливості використання різних за жанром пісень – історичних, календарно-обрядових, соціально-побутових тощо.

Наприклад: Ой, на горі да женці жнуть,

А попід горою,
Попід зеленою
Козаки йдуть.
А попереду Дорошенко
Веде своє військо,
Веде запорозьке хорошенько

Історична пісня "Ой, на горі да женці жнуть" [4: 82]

Завдання:

1. Підкресліть у тексті голосні звуки, дайте їм фізіолого-акустичну характеристику.
2. Підкресліть приголосні звуки. Охарактеризуйте їх.

Певні труднощі для використання текстів пісень має наступна тема – "Позиційні чергування голосних та приголосних звуків" – через малу кількість слів із явищами асиміляції, дисиміляції, спрощення, але все ж їх можна підібрати.

Завдання:

1. Знайдіть у текстах явища асиміляції, дисиміляції, дайте їм характеристику.

Гей, запряжем ми, братці,
Панове молодці,
Та ті нові вози;
Ой та поїдемо, братці,
Панове молодці,
В Кремень-город на базар.

Чумацька пісня "Гей, запряжем ми, братці" [5: 82]

- Ой ви, хлопці безштаньки,
Заспівайте веснянки!
Зиму зимували,
Штанів не непряли!
- А ми – дівочки отцевські,
Гулять не гуляли.
Полотна наляпили!

Веснянка "Ой ви, хлопці безштаньки" [6: 29].

Та перейди, місяцю,
Через нашу вулицю,
А на нашій вулиці
Всі хлопці молодці,
били жабу на колодці,
Розділили всім по ніжці.
А хлопчику ціла жаба,
Щоб любила стара баба.
Йому баба не годиться,
Йому дівка судиться.

Веснянка "Та перейди місяцю" [6: 29-30].

Як народні, відомі пісні літературного походження. Їх тексти теж можна використовувати для ілюстрації мовних явищ.

Сядем у купочці тут, під калиною,
І над панами я пан!
Глянь, моя рибонько, - срібною хвилею
Стелиться в полі туман.

"Ніч яка місячна" (М. Старицький) [7: 255].

Гандзю моя, Гандзю мила,
Чим ти мене напоїла?
Чи любистком чи чарами,
Чи солодкими речами?

"Гандзя" (Д. Бонковський) [7: 126].

Для фонетичного членування потоку мовлення на фрази, такти, фонетичні слова, склади й фонетичної транскрипції підійде такий текст:

Гей, у лузі червона калина,
Гей, гей, похилилися;

Чогось наша славна Україна,
Гей, гей, засмутилася.
А ми ж тую червону калину,
Гей, гей, та підніmemo;
А ми ж свою славну Україну
Гей, гей, та розвеселимо!

Історична пісня "Розлилися круті бережки" [4: 91]

У сучасних збірниках вправ із української мови як ілюстративний матеріал найчастіше використовуються літературні джерела. Тексти народних пісень, різноманітні за змістом і формою, характером і часом застосування, роблять заняття більш наповненими й цікавими. Вони сприятимуть використанню інтегрованого навчання з курсами народознавства й дитячої літератури.

У піснях виявляється багатство духовного життя українського народу, його талановитість, обдарованість, мудрість, морально-етичні та естетичні ідеали. Їх вивчення – засіб формування національної свідомості нашої молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Малоросійські пісні, изданія М. Максимовичемъ. – М., 1827. – С. 7, 13.
2. Нудьга Г. Слово і пісня. – К.: Дніпро, 1985. – С. 93, 133.
3. Ващенко Г. Твори. – Т. 4. – К.: Школяр, 2000. – С. 217, 222.
4. Українські народні думи та історичні пісні / За ред. М.Т. Рильського і К.Г. Гуслистого. – К.: АН УРСР, 1955. – С. 82 – 91.
5. Соціально-побутові пісні / Упоряд. О.Ю. Чебанюк. – К.: Дніпро, 1987. – С. 29 – 30.
6. Календарно-обрядові пісні / Упоряд. О.М. Хмілевська. - К.: Дніпро, 1987. – С. 29 – 30.

Матеріал надійшов до редакції 16.03. 2004 р.

Левковская Е.А. Использование текстов украинских народных песен на занятиях по фонетике современного украинского языка.

В статье рассматривается использование текстов украинских народных песен на занятиях по фонетике современного украинского языка.

Levkivska O.A. The Employing of lyrics of Ukirainian folk songs in Teaching Modern Ukrainian phonetics.

The article features the employing of lyrics of folk songs in teaching Modern Ukrainian phonetics.